

بررسی تأثیرات اقتصادی- اجتماعی طرح تجمیع و اسکان عشایر

(مطالعه موردی: کانون توسعه عشایری دشت حسین آباد غیناب)

Study of Social-Economical Effects of Plan of Assembling and Settlement of Nomads; case study: Nomads Development Association of Hossein-Abad farmland of Gheinab

Ali Esmaeilian Moghadam¹, Mahmood Falsoleiman², Amir sharifi³, Ghasem khoojani⁴

علی اسماعیلیان مقدم^۱، محمود فال سلیمان^۲، امیر شریفی^۳، قاسم خوجانی^۴

Received: 18/11/2012

Accepted: 15/10/2014

پذیرش: ۹۳/۰۷/۲۳

دریافت: ۱۳۹۱/۰۸/۲۸

Abstract

Nomads have had an important role in the political, social and economical changes and keep on this role up to now. Every non-normative approach and unplanned projects will cause irreparable damages to the tribes community. As a point of nature and purpose view, this research is practical but according to the methodology it is case and field. In order to analyze and determine the meaningful levels, the parametric tests have been used. All households eligible for resettlement program in 1389 will form the statistical community which is about 184 persons. The sample size has been calculated according to the formula Cochran. Both formal and content types of test of validity are used in this research. To test the reliability of the Questionnaire, Cronbach alpha(0.89) method is used. The following results have been derived from the study: 1) Further developments have been made in social aspect and a positive trend has been done in education, literacy and health. 2) Agriculture has caused an increase in the regular income of the households and provides more economic relief for them. Using agricultural tools and production, has the highest effects on the economy. In contrast, the components of beef and dairy cattle, and purchase of homebred agricultural land and grass have had the least impact on favorable economic conditions. 3) Since the settlement of tribes rises the living costs, to achieve a lasting settlement, more efforts should be done for improving the tribes economical conditions.

Keywords: economical effects, social effects, settlement, development, Hosseinabad Gheinab.

چکیده

عشایر از دیرباز نقش عمده‌ای در تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی داشته‌اند و این نقش را تا به امروز حفظ کرده‌اند. هرگونه برخورد غیراصولی و ارائه طرح‌های بدون برنامه باعث وارد آمدن خسارات جبران‌ناپذیری به جامعه کوچ‌نشین خواهد شد. تحقیق حاضر به لحاظ ماهیت و هدف، کاربردی و بر اساس روش‌شناسی، تحقیقی، موردی و زمینه‌ای است. به منظور تجزیه و تحلیل و تعیین سطوح معنی‌دار از آزمون‌های پارامتری (تی استودنت) بین متغیرها استفاده شده است. کلیه خانوارهای مشمول طرح اسکان در سال ۱۳۸۹ جامعه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهد که تعداد آنها ۱۸۴ خانوار است. حجم نمونه نیز براساس فرمول کوکران ۸۱ نفر محاسبه شده است. آزمون روایی که در این پژوهش به کار گرفته شده از نوع صوری و محتوایی است. برای آزمون پایایی پرسشنامه نیز از روش آلفای کرنباخ (۰.۸۹) استفاده شده است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد: ۱) در بُعد اجتماعی تحولات بیشتری صورت گرفته و در وضعیت آموزش، سواد و بهداشت روند مثبتی ایجاد شده است. ۲) در بخش اقتصادی هم باید گفت زراعت، باعث افزایش درآمد مستمر خانوارها شده و آرامش خاطر اقتصادی بیشتری برای آن‌ها فراهم ساخته است. میزان استفاده از ابزار و آلات کشاورزی و میزان تولیدات زراعی، به ترتیب بالاترین تأثیر را در وضعیت اقتصادی داشته است. در مقابل، مؤلفه‌های تعداد دام اعم از گاوشتی و شیری، میزان زمین زراعی دیمی و خرید علوفه، به ترتیب کمترین نقش را در وضعیت مطلوب اقتصادی داشته‌اند. ۳) با توجه به اینکه پس از اسکان میزان هزینه‌های زندگی عشایر افزایش می‌یابد برای رسیدن به اسکان پایدار باید بیش از پیش برای بهبود وضع اقتصادی عشایر تلاش نمود.

کلید واژگان: تأثیرات اقتصادی، تأثیرات اجتماعی، اسکان، توسعه، حسین‌آباد غیناب.

1. MA in Geography and Rural Planning, Birjand University. (esmaeilian.ali@gmail.com)
2. PhD Geography and Rural Planning, Birjand University. (mm_fall@yahoo.com)
2. MA in Geography and Urban Planning, Tehran University. (amir_sharifi@ut.ac.ir)
4. MA in Geography and Rural Planning, Birjand University. (khoojani106@gmail.com)

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه بیرجند، (نویسنده مسئول) (esmaeilian.ali@gmail.com)
استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه بیرجند. (mm_fall@yahoo.com)
کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران. (amir_sharifi@ut.ac.ir)
کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه بیرجند. (khoojani106@gmail.com)

مقدمه

وضعیت اقتصادی و اجتماعی عشایر در دهه‌های اخیر و روند رو به افزایش مهاجرت‌ها و اسکان‌های بدون برنامه، همواره عامل بسیاری از ناهنجاری‌های اقتصادی- اجتماعی عشایر بوده است (Lotfi Pour, 1382, 133).

طرح‌های هدایت شده اسکان عشایر، از یک دهه پیش با هدف حذف کوچ و سکونت عشایر در یک زیست‌بوم ثابت و به منظور بهبود شرایط زیستی آنها به مورد اجرا گذاشته شده است (Habibian, 1386, 1). از طرفی ناکارآمد بودن نحوه معیشت فعلی عشایر، ضرورت ارائه راهبرد علمی و الگوی سامان‌دهی مناسب با تکیه بر مطالعات اقتصادی را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

همانطور که می‌دانیم توسعه پایدار جامعه عشایری، مجموعه تدابیری است که متضمن رشد کمی و کیفی جامعه‌ی عشایری، همراه با هدفمندی دقیق و آینده‌نگری و پیوند منطقی با توسعه کلان کشور باشد و مشارکت و پذیرش عشایر و درآمدزایی و اشتغال و رفع نیازهای اساسی جامعه را شامل گردد و در آن استفاده منطقی از منابع و امکانات منطقه‌ای و انسجام اکولوژیکی نیز مورد توجه قرار گیرد (صیدایی، بی‌تا، ۳).

کانون‌های اسکان بعد از طی مراحل تکاملی خویش، اثرات خود را به صورت تأثیرات اجتماعی- اقتصادی بر عشایر اسکان یافته گذاشته و تعادل یا عدم تعادل را در کانون اسکان بوجود می‌آورد.

مطالعات انواع این تأثیرات و نحوه تأثیرپذیری کانون‌های اسکان به طوری که نتایج آن امکان پیش‌بینی دگرگونی‌های حاصل از این اثرات را برای برنامه‌ریزی‌های بعدی در ابعاد مختلف به صورت پیش‌اندیشیده فراهم سازد، در راستای این ضرورت است. در این تحقیق به بررسی تأثیرات طرح تجمیع اسکان عشایر "دشت حسین‌آباد غیناب در استان خراسان جنوبی" بر ساختارهای اقتصادی- اجتماعی عشایر اسکان‌یافته پرداخته خواهد شد. تا بدین وسیله پیش از هر اقدامی در اجرای چنین طرح‌هایی، برای آثار و تبعات این طرح‌ها تمهیدات لازم اندیشیده شود.

یکی از مسائل و مشکلات موجود در ارتباط با تدوین استراتژی‌ها توسعه عشایر و به‌خصوص طرح‌های ساماندهی و اسکان، فقدان بررسی‌های کافی در مورد تجارب و پیامدهای اسکان در داخل و خارج از کشور است. این امر یکی از دلایل عمده ضعف برنامه‌ریزی، اجرای نامناسب و خلاصه کلام عمل‌زدگی در تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های این حوزه می‌شود که پیامدهای منفی آن در بسیاری موارد غیر قابل جبران خواهد بود.

پیشینه تحقیق

آگبا (Agba, 2010)، در مقاله خود با عنوان اثرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی استقرار مجدد بر مردم باکاسی نیجریه با بررسی ۵۱۶ خانوار جابجا شده نتیجه گرفته است که میزان اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بسیار زیاد بوده است. در این مناطق سیستم‌های کشاورزی تخریب شده و شبکه حمایت‌های اجتماعی برچیده شده است و در نتیجه خانوارهای کوچک و متوسط بیشترین آسیب را دیده‌اند.

امیر عضدی (Amir Azodi, 1384)، در رساله دکتری خود با عنوان بررسی اثرات اقتصاد- اجتماعی و فرهنگی اسکان، به این نتیجه رسید که اشتغال بعد از اسکان کاهش یافته است و به بیان واضح‌تر اگر اسکان با برنامه نباشد می‌تواند اثرات منفی به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی داشته باشد.

محمدی استاد کالایه (Mohammadi Ostad Kalayeh) 1392)، در رساله دکتری خود با عنوان تبیین اسکان مجدد در توسعه پایدار روستایی روستاهای سیل‌زده شهرستان کالیه، به این نتیجه رسید که عملکرد اسکان مجدد در بُعد اقتصادی توسعه پایدار ضعیف و عملکرد اسکان مجدد در ابعاد اجتماعی و کالبدی نسبتاً متوسط است. همچنین بین الگوهای اسکان مجدد تفاوت معنی‌داری در زمینه دستیابی به توسعه پایدار روستایی وجود دارد.

میر نوروزی (Mir Noroozi, 1389)، در مقاله خود با عنوان ارزیابی اجتماعی به منظور افزایش توانمندی اهالی در اسکان مجدد پروژه سد گابریک استان هرمزگان، ضمن بررسی عوامل

گله‌ها و در نتیجه افزایش فرسایش خاک از دهه ۱۹۷۰ به بعد شد (Hirano, 2003, 5). تناژ و تکارا (۲۰۰۰) اشاره کرده‌اند که جابه‌جایی جمعیت ناشی از پروژه‌های سدسازی در هندوستان، به‌تنهایی بین ۲۱ تا ۴۰ میلیون نفر تخمین زده شده‌است. طی احداث پروژه سد سردار سراور، ۱۲۷ هزار نفر جابه‌جا شدند و این احتمالاً بیشترین اجبار برای جابه‌جایی و اسکان مجدد در طول تاریخ بوده‌است. به‌طوری‌که بانک جهانی به‌دلیل نارضایتی ساکنین محلی، از حمایت مالی این پروژه خودداری کرد و دولت هند به‌تنهایی و بدون کمک‌های خارجی اقدام به پیشبرد پروژه نمود. در گزارش مهندسی مشاور توسعه پایدار و محیط زیست، تعداد آوارگان پروژه سد کاریبا در زامبیا در حدود ۵۷ هزار نفر تخمین زده شده‌است (Taneja & Thakkar, 2000). فهیم (۱۹۸۱) در کتاب خود با نگاهی عمیق به پروژه سد آسوان در مصر، بیان می‌کند که نزدیک به ۱۰۰ هزار نفر در مصر و سودان بی‌خانمان شده‌اند. آپوسومنا (۱۹۹۶) در کتاب خود، که در اوایل سال ۱۹۹۰ براساس کار میدانی اولیه نوشته شده‌است، در مورد عواملی که منجر به شکست پروژه‌های اسکان شده‌است بحث می‌کند. قبل از اتمام عملیات اسکان رودخانه ولتا و به‌منظور استفاده بهینه برنامه‌ریزان اسکان مجدد، مطالعاتی انجام و منتشر شد. مطالعات انجام‌شده به جابه‌جایی و اسکان مجدد روستایی در غنا در آغاز سال ۱۹۵۲ با هدف ایجاد فضا برای ساخت یک بندر جدید و اسکله اشاره می‌کند. اگر چه جابه‌جایی به‌طور کلی در آمریکای لاتین و کارائیب مانند آسیا نیست، اما چندین عملیات اسکان مجدد وسیع و قابل ذکر انجام شده‌است. لارور و مندرس (۲۰۰۰) جزئیات مفصلی از پروژه سد توکری برزیل که فاز اول آن بین سال‌های ۱۹۷۵ تا ۱۹۸۴ بود، بیان می‌کنند. در این پروژه ۲۵ تا ۳۰ هزار نفر جابه‌جا شدند؛ درحالی‌که تنها جابه‌جایی ۱۷۵۰ خانوار در منطقه پیش‌بینی شده‌بود (Larovere & Mendes, 2000). در گزارش دیده‌بان صلح (۱۹۹۶) با بررسی اجمالی سد، مؤلفه‌های اسکان مجدد و تأثیرات پروژه بر این جابه‌جایی ارائه شده‌است. رابینسون (۲۰۰۰) تحقیق جامعی از سابقه تاریخی سدسازی و اسکان مجدد در مکزیک ارائه نموده‌است. در این تحقیق ابتدا برنامه‌ای

اجتماعی تأثیرگذار در پروژه اسکان مجدد ناشی از احداث سد، رویکرد جابجایی همراه با توسعه توانمندی اهالی را به‌عنوان بهترین رویکرد در جهت کاهش آثار منفی اسکان مجدد پیشنهاد می‌کند. وی شش راهبرد توانمندسازی مردان در زمینه مهارت‌های ساختمانی، راهبرد توانمندسازی زنان روستایی در زمینه صنایع دستی، راهبرد حفاظت از محیط زیست، راهبرد جابه‌جایی با حداقل آثار منفی در رفاه، راهبرد توسعه زیرساخت‌ها و راهبرد افزایش مشارکت مردم در مقابله با بیماری مالاریا را به‌عنوان راهبردهای دستیابی به رویکردهای مناسب معرفی می‌نماید.

تجارب اسکان مجدد در ایران و جهان

در زمینه‌های اسکان عشایر و بررسی جوانب مختلف آن از نظر ابعاد اقتصادی، تاریخی، سیاسی، اجتماعی، مطالعات متعددی انجام گرفته‌است که هرکدام به‌نحوی به حل مسائل و مشکلات عشایری پرداخته‌اند.

تجربه اسکان در نیجریه و اتیوپی حاکی از آن است که دولت‌ها با رویکردی نسبتاً متعادل، با تهیه مسکن، اراضی کشاورزی، ارائه خدمات پزشکی و دامپزشکی اقدام به اسکان عشایر کردند (Vassa, 2001, 3). اسکان عشایر در سودان اگرچه با ارائه امکانات زیادی همراه بود ولی ناموفق بود. پیش‌بینی نکردن فضای کافی برای دام عشایر و در نتیجه جذب نشدن آن دسته از عشایر که دام آن‌ها زیاد بود، فقدان مراتع کافی برای چرای دام در محل جدید و غیرمشارکتی بودن فرایند مکان‌یابی از جمله مشکلات این طرح بوده‌است (Larsen et al, 2003, 14). تحقیق دیگری در سودان در مورد طرح توسعه گاش^۱ نشانگر استقبال کم عشایر است، زیرا درآمد محصول پنبه پیش‌بینی شده در طرح خیلی کمتر از درآمد پرورش حیوانات در شرایط کوچ نشینی بوده‌است. (Tavakoli, 1384, 453). اسکان عشایر در شمال کنیا، موجب بروز حلقه‌هایی از تخریب شدید پوشش گیاهی در اطراف سکونتگاه‌ها شد. همچنین احداث چاه‌های آب در فواصل نزدیک یکدیگر موجب تجمع

۴. تشدید تخریب مراتع و افزایش فرسایش در اطراف محل اسکان (Arzany, 1378, 223).

کانون توسعه حنا و کانون توسعه چشمه رحمان (۸۰-۱۳۷۹)

کانون توسعه حنا (گل افشان) در فاصله‌ی ۳۳ کیلومتری شهر سمیرم و کانون توسعه چشمه رحمان در فاصله ۳۴ کیلومتری شمال غرب سمیرم واقع شده‌است.

در هر دو کانون میزان مشارکت عشایر در حفظ، نگهداری و بهره‌برداری از پروژه‌ها خوب گزارش شده‌است. به‌طور کلی میزان رضایت عشایر از طرح در حد مطلوبی بوده‌است. میزان برخورداری از رفاه اجتماعی که شامل تأمین آب شرب، راه مناسب، مسکن، امکانات آموزش و پرورش، امکانات بهداشتی، ارائه سوخت فسیلی و غیره بوده‌است در حد مطلوب از نظر عشایر است. هر دو کانون در بیلاق تأسیس شده‌است. اما در مورد عوامل اصلی بهبود شرایط کشاورزی یعنی روش‌های جدید آبیاری، کارایی و اطمینان آبیاری، ادوات کشاورزی، نیروی کار کشاورزی و استفاده از واریته‌های پرمحصول و کود شیمیایی به‌طور کامل رضایت ندارند (Salehi, 1384, 19-20).

اسکان مجدد

هاردوی و ساترت ویت معتقدند در گذشته، اسکان مجدد و جابه‌جایی از بالا به پایین و دولت محور بوده و از مشارکت عمومی امتناع نموده‌است بنابراین منجر به تولید مسکنی که مردم تمایلی به آن نداشتند و در مکانی که هیچ‌کس خواستار زندگی در آن نیست، شده‌است (Hardoy & Satterthwaite, 1993, 11). در حال حاضر جابه‌جایی برنامه‌ریزی شده متصرفان غیررسمی زمین در بسیاری از کشورهای در حال توسعه در اشکال مختلف ادامه دارد. براساس سیاست‌ها و راهکارهای بانک جهانی، سایت‌های اسکان مجدد باید طی مشاوره با افراد جابه‌جاشده و جوامع میزبان انجام شود. منابع و برنامه‌ها برای کاربری زمین باید کاملاً ارزیابی شوند. انتخاب سایت، گزینه‌های موجود برای سرپناه و زیرساخت‌هایی که در سایت جدید استفاده می‌شوند باید هم از جنبه ترجیحات

جهت جلوگیری از فقر افراد بی‌خانمان پیش‌بینی نشده‌بود، اما زمانی که مشکلات عدیده‌ای بروز کرد، برنامه‌ریزان جهت موفقیت پروژه ناچار به انجام عملیات اسکان مجدد شدند (Robinson, 2000).

امروزه جابه‌جایی در مقیاس وسیع در کشورهای صنعتی اروپا و آمریکای شمالی معمول نیست. با این حال تاریخ مملو از نمونه‌های جابه‌جایی در اثر اجرای پروژه‌های مختلف در این کشورها به‌ویژه آمریکای شمالی است، حتی اگر در ادبیات مکتوب نباشد. تحقیقات اسکادر (۱۹۹۸) به‌منظور سنجش جابه‌جایی محل زندگی و جابه‌جایی سیاسی در پروژه خلیج جیمز کانادا شهرت دارد. در گزارش اورتولانو و همکاران بررسی دقیقی از پروژه سد جویبار بزرگ ایالات متحده وجود دارد. این پروژه بیش از چهل‌ودو سال، بین سال‌های ۱۹۳۳ تا ۱۹۷۵، به‌طول انجامید و ۶۳۵۰ آواره اعم از بومی و غیربومی در برداشت؛ درحالی‌که جمعیت‌های بومی شمال آمریکا را به‌شدت تحت تأثیر قرارداد (Ortolano, 2000).

طرح ساماندهی و اسکان عشایر دشت بکان نخستین طرح توسعه جامعه مناطق عشایری و اولین طرح اسکان سازمان یافته‌است (Scudder, 1998). در بررسی اثرات زیست‌محیطی اسکان عشایر در دشت بکان فارس، موارد زیر را می‌توانیم ببینیم که در واقع اثرات مخرب اسکان را نشان می‌دهد (طرح ساماندهی از سال ۱۳۷۲ به‌اجرا درآمده است):

۱. کاهش سطح مراتع (۵۰۰۰ هکتار از اراضی مرغوب مرتعی تبدیل به زمین کشاورزی شده‌است) و افزایش تراکم دام در سطح مراتع باقی‌مانده و به موجب آن، افزایش فشار چَرا بر مراتع.

۲. طولانی‌تر شدن دوره حضور دام در مرتع (از اوایل بهار تا اوایل زمستان) و افزایش فشار چَرا.

۳. تبدیل شدن دامداری به حرفه جانبی، سپردن گله به چوپانان و کودکان و در پی آن کم شدن تحرک گله و افزایش چَرای موضعی، کاهش رشد دام و تخریب مرتع.

اهداف تحقیق

۱. مشخص نمودن تأثیرات اقتصادی و اجتماعی اسکان بر زندگی عشایر اسکان یافته در دشت حسین آباد غیناب به منظور بهبود وضعیت زندگی آنان.
۲. ارائه پیشنهاد سازنده جهت تسریع توسعه اقتصادی و اجتماعی عشایر اسکان یافته.

فرضیات تحقیق

۱. اسکان عشایر موجب تغییرات مثبت در شاخص های اجتماعی-فرهنگی عشایر اسکان یافته شده است.
۲. اسکان عشایر موجب تغییرات مثبت در شاخص های اقتصادی عشایر اسکان یافته شده است.

مواد و روش ها

روش شناسی تحقیق

روش، شیوه پیش رفتن به یک هدف است (Asaysh, 137,33). نکته شایان توجه قبل از بررسی انواع تحقیق، تفاوت گذاری بین عبارات «روش» و «نوع» است. نوع به ماهیت تحقیق و روش به شیوه اجرایی تحقیق می پردازد. تحقیق حاضر به لحاظ ماهیت و هدف کاربردی (Hafez Nia, 1386,53) و به لحاظ روش تحقیق موردی و زمینه ای است و در نهایت، داده های تحقیق مورد توصیف و تحلیل قرار می گیرد. عملیات آماری این تحقیق در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفته است. در سطح توصیفی با استفاده از نمودار فراوانی و میانگین وزنی به تجزیه و تحلیل و مقایسه داده ها پرداخته شده و در سطح استنباطی از آزمون های پارامتری (تی استودنت)^۲ برای سنجش استفاده شده است. در این پژوهش بنا به شرایط، از ابزارها و روش های مختلف تحقیق جغرافیایی و برای توضیحات قابل فهم تر نیز از نقشه، عکس، نمودار و جدول استفاده شده است. در راستای سؤالات و آزمون فرضیات تحقیق از روش ترکیبی اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. مطالعات اسنادی شامل منابع کتابخانه ای، بانک های اطلاعاتی، گزارش های دولتی، طرح های پژوهشی و ایجاد بانک جامع اطلاعات کانون در محیط

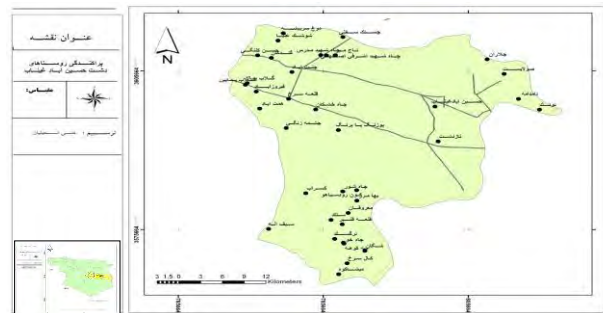
مردمی و هم بهترین فرصت ها برای بازسازی به موقع محل زندگی انعکاس یابند. جانمایی و حفاظت جامعه از مهم ترین حوزه های مورد توجه در انتخاب سایت اسکان مجدد است. بنابراین سایت های اسکان مجدد باید برای مردم دسترسی قابل اطمینان به منابع تولید، استخدام و فرصت های تجارت فراهم کند (Xu, 2011, 57).

در مورد بررسی تأثیرات اقتصادی اجتماعی طرح های اسکان و تجمیع عشایری استان خراسان جنوبی، تاکنون هیچ تحقیقی صورت نگرفته است و این تحقیق، اولین کاری است که با استفاده از روش های مناسب آماری در این منطقه، انجام می گیرد. هدف اصلی این تحقیق، شناخت تأثیرات اقتصادی-اجتماعی حاصل از اجرای طرح تجمیع و اسکان عشایر در کانون دشت حسین آباد غیناب در استان خراسان جنوبی است.

محدوده مورد مطالعه

دشت حسین آباد غیناب و حوضه آبریز آن در محدوده سیاسی شرق شهرستان سربیشه واقع شده است و از شمال به دشت اسداباد و ارتفاعات مؤمن آباد، از مشرق و جنوب شرقی به دشت درح واقع در منطقه ی مرزی افغانستان، از جنوب به کوه های دوکوله و دشت سهل و از غرب به کوه های سرخ و دشت سلم آباد محدود شده است.

این دشت، در موقعیت جغرافیایی ۵۳-۵۹ تا ۲۲-۶۰ درجه طول شرقی، نسبت به نصف النهار گرینویچ و بین ۰۵-۳۲ تا ۳۲-۳۸ درجه عرض شمالی قرار گرفته است. فاصله تقریبی آن تا مرکز شهرستان سربیشه ۴۰ کیلومتر و تا مرکز شهرستان بیرجند ۱۰۵ کیلومتر است. عشایر جامعه در بخش شرقی دشت حسین آباد غیناب، قرار گرفته اند. (شکل ۱)

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه

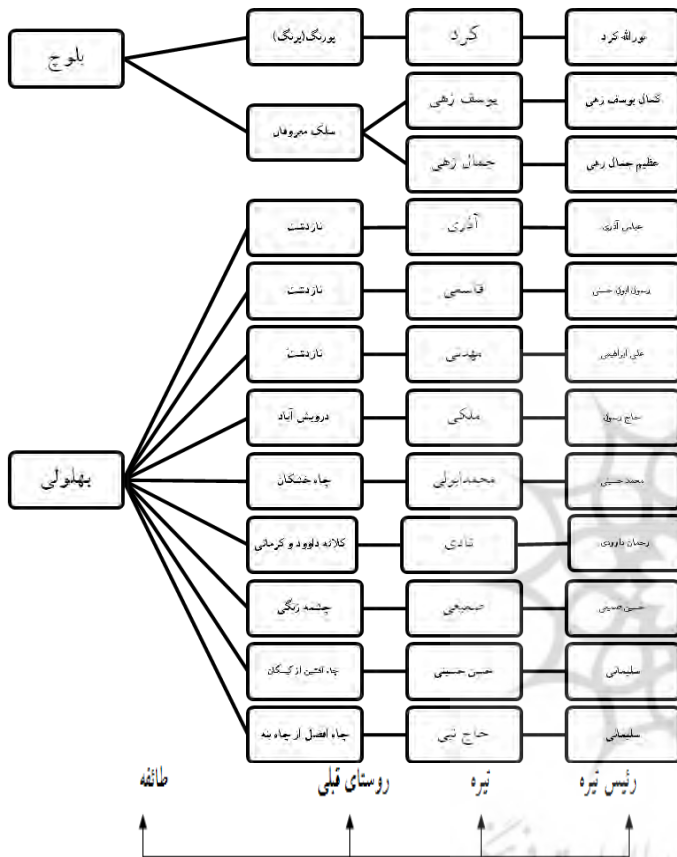
². Student- T- Test

اطلاعات و داده‌ها

بحث

بر طبق مطالعات میدانی، جمعیت عشایری نازدشت را طوایف بهلولی با ۱۶۴ خانوار و بلوچ با ۲۰ خانوار تشکیل می‌دهند. در شکل (۲) به جزئیات بیشتری اشاره شده‌است.

شکل ۲. ساختار قدرت عشایری در بین عشایر نازدشت

بر اساس نتایج حاصل از پرسشگری از ۸۲ سرپرست خانوار، شغل اصلی ۸۶ درصد از آنان قبل از اجرای طرح دامداری بوده است و هم اکنون ۷۹ درصد آنان به‌طور هم‌زمان به دامداری و زراعت مشغول هستند. از این‌رو شغل اکثر سرپرستان خانوار از دامداری مطلق به تلفیقی از دامداری و زراعت تغییر یافته است. شکل ۳ توضیحات بیشتر را نشان می‌دهد.

نرم‌افزاری اسپ‌اس‌اس (SPSS) و اکسل (Excel) و مطالعات پیمایشی نیز شامل شناخت خصوصیات و ویژگی‌های محیط جغرافیایی، بررسی ابعاد طرح اسکان و تعیین شاخص‌ها و گزینش متغیرهای اساسی تحقیق و تکمیل پرسشنامه در سطح خانوار است.

پرسشنامه

در این پژوهش به‌منظور اخذ اطلاعات به‌صورت نظام‌مند و با توجه به اهداف، سؤالات و فرضیات تعیین شده در تحقیق، پرسشنامه‌ای تهیه گردید. و در نتیجه پرسشنامه خانوار طراحی شد. پرسشنامه خانوار با ۷۷ سؤال تهیه شد و در مرحله اول به‌صورت آزمایشی در کانون به مرحله اجرا درآمد. سپس با توجه به سؤالات و نحوه پاسخگویی افراد حذف سؤالات اضافی و اصلاح و تکمیل آن‌ها صورت گرفت. سپس اطلاعات کمی دریافتی با استفاده از نرم افزار اسپ‌اس‌اس (SPSS) و اکسل (Excel) پردازش شد و مورد تجزیه و تحلیل و آزمون قرار گرفت. در این جامعه آماری مورد مطالعه، کلیه خانوارهای مشمول طرح اسکان در سال ۱۳۸۹ در نظر گرفته شد که تعداد آنها ۱۸۴ خانوار است.

حجم نمونه

نحوه تعیین حجم نمونه براساس فرمول کوکران است. برای محاسبه حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران احتیاج به پیش برآورد واریانس است که با توجه به تحقیقات به‌عمل آمده پیشین و با داشتن واریانس بُعد خانوار در جامعه مورد بررسی، آن را برآورد کرده ایم.

$$n = \frac{Nt^2v^2}{Nd^2 + V^2t^2}$$

n = حجم نمونه

v = مقدار انحراف معیار بُعد خانوار به درصد و برابر با $\frac{2.4}{100}$

t = مقدار t استودنت با ۹۵ درصد اطمینان و ۵ درصد خطا به

میزان $2 \approx 1/96$

$d = 0.004$

بر این اساس، نمونه مورد نظر برابر ۸۱ خانوار محاسبه گردید.

روش نمونه‌گیری: تصادفی ساده

وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایفا کرده‌اند.

این در حالی است که وضعیت اختلافات قبیله‌ای، مهاجرت‌های روستا-شهری و نقش رهبری ریش سفید در قبیله به شدت کاهش یافته‌است.

جدول ۱. میزان تغییر وضعیت اجتماعی و فرهنگی عشایر

مورد	قبل از تغییر	تغییر شده	فرقی نداشته	بدتر شده	خیلی بدتر شده
وضعیت سواد افراد خانوار	۲۵	۵۵	۲	۰	۰
امکانات آموزشی (مدارس)	۳۵	۴۷	۰	۰	۰
شرایط برای ورود به دانشگاه	۱۷	۶۵	۰	۰	۰
وضعیت مسکن	۵۴	۲۸	۰	۰	۰
وضعیت امکانات بهداشتی و درمانی	۳۳	۴۸	۰	۱	۰
استفاده از حمام (شخصی - عمومی)	۶	۴۲	۲۴	۱۰	۰
برخورداری از توالت بهداشتی	۴	۷۳	۴	۱	۰
دسترسی از نظر جاده و وسایل نقلیه	۴۰	۳۵	۴	۳	۰
استفاده از آب لوله‌کشی	۳۵	۳۲	۱۰	۳	۰
استفاده از وسایل ارتباط جمعی	۴۰	۳۹	۳	۰	۰
وضعیت اوقات فراغت زنان	۱۱	۵۸	۱۲	۱	۰
ثبات و آرامش در زندگی	۱۹	۴۹	۷	۷	۰
برخورداری از بیمه درمانی	۲۷	۴۴	۹	۲	۰
امکانات تحصیل برای دختران	۹	۶۷	۵	۱	۰
حل اختلافات قومی و قبیله‌ای	۱	۵	۱۳	۳۱	۳۲
مهارت در کشاورزی	۲۲	۴۸	۹	۱	۲
امنیت اجتماعی	۶	۷۱	۵	۰	۰
تمایل به ازدواج فرزندان با افراد طایفه‌ی دیگر	۶	۵۷	۱۷	۲	۰
تمایل به مشارکت با طایفه‌ی دیگر راستای توسعه‌ی روستا	۷	۶۸	۶	۰	۰
تمایل به شرکت در مراسم طایفه‌ی دیگر	۵	۶۰	۱۴	۱	۰
انگیزه‌ی جهت شرکت در دوره‌های آموزشی	۹	۷۱	۲	۰	۰
ارتباط با غریبه‌ها	۱۲	۶۱	۹	۰	۰
میزان مراجعات به ادارات و گفتگو با مسئولین	۱۳	۶۴	۳	۰	۰
عدم مهاجرت دائم به شهرها	۰	۱۳	۱۵	۵۳	۲
نقش ریش سفید، در رهبری طایفه	۰	۶	۱۳	۶۱	۲

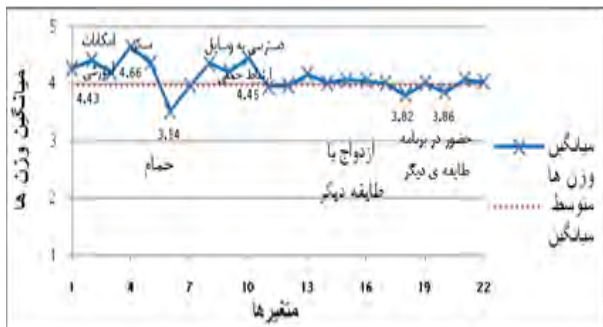
شکل ۳. مربوط به شغل اصلی سرپرستان خانوار

وضعیت اجتماعی و فرهنگی

در این بخش از پرسشنامه خانوارها (که گویه‌های آن در جدول شماره ۱ آمده‌است)، سرپرستان خانوار میزان تغییر وضعیت اجتماعی و فرهنگی خود را نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان بیان نموده‌اند، که نتایج حاصل از این پرسشنامه در شکل ۴ خلاصه شده‌است.

در یک تحلیل می‌توان چنین بیان نمود که طبق میانگین وزنی متغیرهای اجتماعی نمونه، طرح اسکان بر شرایط اجتماعی خانوار در کانون توسعه حسین‌آباد غیناب تأثیر به‌سزایی دارد. براین اساس وضعیت سواد افراد خانوار، امکانات آموزشی، شرایط برای ورود به دانشگاه، وضعیت مسکن، وضعیت امکانات بهداشتی و درمانی، امکان استفاده از حمام، برخورداری از توالت بهداشتی، دسترسی به جاده‌ها و وسایل نقلیه، استفاده از آب لوله‌کشی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی، وضعیت اوقات فراغت زنان، ثبات و آرامش در زندگی، استفاده از بیمه خدمات درمانی، امکانات تحصیلی برای دختران، وضعیت امنیت اجتماعی و غیره به‌صورت چشم‌گیری بهبود یافته‌است (شکل ۴).

نمودار برحسب متوسط میانگین نشان می‌دهد مؤلفه‌های مسکن، دسترسی به وسایل ارتباط جمعی و امکانات آموزشی، به‌ترتیب بالاترین تأثیر را در وضعیت اجتماعی و فرهنگی داشته‌اند. در مقابل، مؤلفه‌های وجود حمام، ازدواج و حضور در برنامه‌ها و مراسم طایفه دیگر، به‌ترتیب کمترین نقش را در

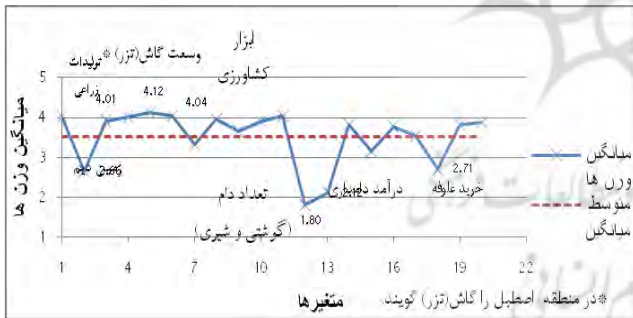

شکل ۴. وضعیت اجتماعی خانوارهای کانون به تفکیک متغیرها

کرده‌اند. در واقع تمامی متغیرهای مربوط به مدرنیزه شدن کشاورزی بهبود یافته‌اند. در نتیجه می‌توان گفت که وضعیت کشاورزی صنعتی در حال حرکت به سوی بهتر شدن است.

جدول ۲. میزان تغییر وضعیت اقتصادی عشایر

مورد	پیش از مدرنیزه شدن	پس از مدرنیزه شدن	تغییر	پس از مدرنیزه شدن	پیش از مدرنیزه شدن
مقدار زمین‌های زراعی آبی	۲۳	۳۹	۱۸	۲	۰
مقدار زمین‌های زراعی دیم	۸	۷	۱۸	۴۵	۳
میزان تولیدات زراعی	۲۰	۴۶	۹	۴	۰
وسعت گاش	۲۵	۴۰	۱۵	۰	۰
استفاده از ابزار و آلات کشاورزی	۲۳	۴۳	۹	۴	۰
میزان رواج انواع مختلف صنایع دستی جانبی	۱۸	۳۸	۲۳	۱	۰
میزان آب کشاورزی	۳۰	۳۰	۱۳	۶	۱
تعداد دام	۲	۶	۶	۲۸	۴۰
دسترسی به بازار فروش تولید(زراعی- صنایع دستی)	۷	۵۷	۱۲	۳	۱
تعداد دام سنگین (گاو، شتر و ..)	۱	۲۰	۵۲	۸	۰
میزان فروش محصولات تولیدی(زراعی)	۳	۶۳	۹	۶	۰
استفاده از نیروی کار در امر کشاورزی	۱۹	۱۲	۴۰	۷	۰
هزینه صرف شده جهت خرید علوفه	۶	۱۹	۴	۴۵	۶
استفاده از آفت‌کش‌ها و علف‌کش‌ها، برای آفات و علف‌های هرز	۵	۶۲	۸	۵	۰
ایام استراحت (تعطیلی)	۷	۲۷	۱۸	۱۸	۱۱
میزان تلفات دام‌ها	۱	۱۸	۲۲	۲۴	۱۱

شکل ۵. وضعیت اقتصادی خانوارهای کانون به تفکیک متغیرها

در سطح تحلیل با توجه به میانگین نمونه و p-value به دست آمده از آزمون T در سطح معنی دار (۰,۰۰۱)، می‌توان یافته‌های توصیفی پژوهش را تأیید و صحت فرضیه فوق را اثبات نمود که همین امر گویای وضعیت مثبت مطلوب اجتماعی عشایر اسکان یافته است. نتایج حاصل در جدول ۲ بیان شده است. در این آزمون فرض‌های H_0 و H_1 به صورت زیر بیان می‌شوند:

$$H_0 : \mu \leq 66$$

$$H_1 : \mu > 66$$

در سطح تحلیل با توجه به میانگین نمونه و p-value به دست آمده از آزمون T در سطح معنی‌داری (۰,۰۰۱)، یافته‌های توصیفی پژوهش را تأیید و صحت فرضیه فوق را اثبات نمود. و از این جهت گویای وضعیت مثبت و مطلوب تغییرات به وجود آمده از لحاظ اجتماعی و فرهنگی عشایر اسکان یافته است. نتایج حاصل در جدول زیر بیان شده است. در این آزمون فرض‌های H_0 و H_1 به صورت زیر بیان می‌شوند:

$$H_0 : \mu \leq 75$$

$$H_1 : \mu > 75$$

آماره آزمون:

نتایج به دست آمده از آزمون t مربوط به فرضیه اول			
متغیر	میانگین نمونه	مقدار آماره آزمون t	p-value
وضعیت اجتماعی	۱۰۱/۷۵	۴۰/۵۹	۰/۰۰۱

μ میانگین نمره داده شده به وضعیت اجتماعی عشایر اسکان یافته است، به طوری که هر چه نمره داده شده بیشتر باشد وضعیت اجتماعی عشایر اسکان یافته بهبود بیشتری می‌یابد.

وضعیت اقتصادی

در این بخش از پرسشنامه خانوارها (که گویه‌های آن در جدول ۲ آمده است)، سرپرستان خانوار میزان تغییرات وضعیت اقتصادی خود را نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان بیان نموده‌اند که نتایج حاصل از این پرسشنامه در شکل ۵ خلاصه شده است.

در یک تحلیل ساده می‌توان چنین بیان نمود که بر اساس میانگین وزنی متغیرهای اقتصادی نمونه و تأثیر طرح اسکان بر وضعیت اقتصادی خانوار در کانون حسین آباد غیناب، در برخی از مؤلفه‌های اقتصادی تغییرات بیشتر و در برخی دیگر تغییرات کمتری صورت گرفته است. بنابراین، رشد و توسعه در مؤلفه‌های اقتصادی به صورت هماهنگ توسعه نیافته است.

نمودار برحسب متوسط میانگین نشان می‌دهد، مؤلفه‌های وسعت گاش، میزان استفاده از ابزار و آلات کشاورزی و میزان تولیدات زراعی، به ترتیب بالاترین تأثیر را در وضعیت اقتصادی داشته‌اند. در مقابل، مؤلفه‌های تعداد دام اعم از گاو شیری، درآمد دامداری، میزان زمین زراعی دیم و خرید علوفه، به ترتیب کمترین نقش را در وضعیت مطلوب اقتصادی ایفا

آماره آزمون:

نتایج به دست آمده از آزمون t مربوط به فرضیه دوم			
متغیر	میانگین نمونه	مقدار آماره آزمون t	p-value
وضعیت اقتصادی	۷۴/۹۷	۶/۷۰	۰/۰۰۱

۳. در بخش اقتصادی هم باید گفت زراعت، باعث افزایش درآمد مستمر خانوارها شده و آرامش خاطر اقتصادی بیشتری برای آن‌ها فراهم ساخته است. میزان استفاده از ابزار و آلات کشاورزی و میزان تولیدات زراعی، به ترتیب بالاترین تأثیر را در وضعیت اقتصادی داشته اند. در مقابل، مؤلفه های تعداد دام اعم از گوشتی و شیری، میزان زمین زراعی دیم و خرید علوفه، به ترتیب کمترین نقش را در وضعیت مطلوب اقتصادی ایفا کرده اند.

بحث و نتیجه گیری

این تحقیق به منظور بررسی آثار و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی اسکان عشایر در کانون توسعه دشت حسین آباد غیناب انجام گرفته است. از آنجا که اسکان عشایر در واقع دخالت دولت در شیوه زیست سستی عشایر محسوب می شود، ضروری است نتایج این اقدامات دولت در همه کانونها، مورد بررسی قرار گیرد.

نتایج این تحقیق نشان داد پس از اسکان:

۱. در بُعد اجتماعی تحولات بیشتری صورت گرفته و در وضعیت آموزش، سواد و بهداشت روند مثبتی ایجاد شده است. از دید عشایر منطقه، اسکان موجب بهبودی همه ابعاد زندگی آنها شده است و دلیل آن هم خاتمه دادن به مشقات و دشواری های عشایر در حین کوچ و افزایش رفاه خانوار است.
۲. همچنین اسکان عشایر موجب شده در روابط عشایر با شهرها و روستاهای اطراف تغییراتی ایجاد شود، بدین صورت که مراجعات آنان به شهرها و ادارات دولتی بیشتر شده است.

راهکارها

بدین ترتیب با توجه به افزایش میزان هزینه های زندگی پس از اسکان، برای رسیدن به اسکان پایدار باید بیش از پیش برای بهبود وضع اقتصادی عشایر تلاش نمود و بعد از اجرای چنین طرح هایی، مطالعات در همه ابعاد و زمینه های مربوط به طرح باید همچنان ادامه پیدا کند.

با توجه به اینکه حدوداً ۱۲ سال از اجرای طرح کانون توسعه عشایری دشت حسین آباد غیناب می گذرد، نیاز به مطالعات مختلف طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیکی در مورد آن به شدت احساس می شود. لذا پیشنهاد می شود در تداوم این طرح، طرح های دیگری نیز در خصوص ارزیابی کانون مورد مطالعه قرار گیرد تا برنامه ریزان و کارشناسان در امر اسکان بتوانند به نتایج همه جانبه تری برسند.

References

1. Agba, A. M. Ogaboh, J. J. Akpanudoedehe and E. M. Ushie (2010). Socio-Economic and Cultural Impacts of Resettlement on Bakassi people of Cross River State, Nigeria. Studies in sociology of Science Vol, No 2, pp 50-22.
2. Amir Azodi, Toba. (1384), Check the Effect Socio-Economic and Cultural Development Nomads Accommodation Association, Case Study: Talshoreh and Molaei Bloot area (city Kazeroon), Ph.D. dissertation, University of Unit Science and Research, Tehran.
3. Amir Azodi, Toba. (1386), ((An introduction to migration and resettlement)), Islamic Azad University of Eslamshahr
4. Arzany, H, (1378), The Development Plan of the Tribes Regions, Tehran, The Organization of Tribes Issues.
5. Asaysh, Hosein., Moshiri, Seyd Rahim. (1387), Methodology and Techniques of Scientific Research in the Humanities, with an Emphasis on Geography, Third edition, Tehran, Ghom.
6. Department of Natural Resources Birjand. Carbon Sequestration Reports. , 1388.
7. Directorate General of Khorasan Tribes and Agriculture Organization, 1370. Unit studies and project development. Tribes of Khorasan, p 130
8. Habibian, Seyed Hamid, & others, (1386), The Comparison of the Unforced Settled Tribes in Wet

- Year and Drought from the Perspective of the Cattle Dependence to Grassland, 60th publishing, No: 2, the college of natural sources, Tehran, 665-682.
9. Hafeznia, Mohammadreza. (1386), An Introduction to Research Methods in the Humanities, Tehran, Samt.
  10. Hardoy, J.; Satterthwaite, D. (1993). Housing Policies: A Review of Changing Government Attitudes and Responses to City Housing Problems in the Third World. In S. G. Cheema (Ed.), Urban management: Policies and innovations in developing countries, pp. 111-161.
  11. Hirano, A (2003). Mapping Sedentarization of the Rendille Pastoralists in Mars Bit, Northern Kenya Using Remotely Sensed Image Data, University of Tsukuba, Association of American Geographers.
  12. La Rovere, E.L.; Mendes, F.E. (2000) Tucurí Hydropower Complex Brazil, Cape Town, South Africa: Case Study prepared for the World Commission on Dam (<http://www.dams.org/kbase/studies/br>).
  13. Larsen, K. et al. (2003), Sedentarization of Nomadic People: the Case of Study Hawawir in Um Jawasir Northern Sudan. Dry Lands Coordination Group (DCG), Report No. 24. Available on: <http://www.drylands-group.org>.
  14. Lotfipour, Mohammadreza & Saberian, Alireza, (1382), The Investigation of the Economical and Cheshmeh-ye-Rahman Centers, the national conference of the Iran tribe organizing, Iran, first section, Tehran, Naghshe-Bayan Press & the organization of Iran tribe issues.
  20. Scudder, T. (1998), Resettlement, in Biswas, A.K. (Ed.), Water Resources Environmental Planning, Management, and Development, Tata McGraw Hill Publishing Company Ltd., New Delhi.
  21. Seydaee, S, E, The Constant Development of Iran Tribe Society in Future, the scientific and research magazine, the faculty of literature and humanities, Bit.
  22. Taneja, Bansuri; Thakkar, Himanshu. (2000), Large Dams and Displacement in India. Cape Town, South Africa: Submission no. SOC166 to the World Social Conditions of Shirvan Tribes and the Representation of Suitable Strategies for Their Life Improvement, seasonal magazine of geography research, No: 69, summer 1382, P: 135-152.
  15. Mir Norouzi, Mahnaz, Farahani RadHamid And Khalili. (1389), Social Assessment to Enhance the Ability of Residents in Resettlement Gabric Dam Project, Environment and Development, 1 (1) year.
  16. Mohammadi Ostad Kalayeh, Amin (1392), Explaining the Resettlement of Rural Sustainable Development, Case Study: Villages in Flood-Stricken City, Kalaye Ph.D. doctoral degree in Geography and Planning village of Tehran University, Faculty of Geography.
  17. Ortolano, L.; Kao Cushing, K. et al. (2000), Grand Coulee Dam and the Columbia Basin Project, USA. Cape Town, South Africa: Case Study: Report Prepared as an Input to the World Commission on Dams. (<http://www.dams.org/kbase/studies/us>).
  18. Robinson, S. (2000), The Experience with Dams and Resettlement in Mexico. Contributing paper prepared for Thematic Review I.3: Displacement, Resettlement, Rehabilitation, Reparation and Development. Cape Town, South Africa: World Commission on Dams.
  19. Salehi, Asghar, (1384), The Evaluation of Economical and Social Effects of the Tribe's Organizing Plans in Gol-Afshan and Commission on Dams, (<http://www.dams.org/kbase/submissions/showub.phptrec=SOC166>).
  23. Tavakoli, J. (1384), An Overview of the Theories and Experiences in the Field Nomads, Proceedings of the National Conference organized by tribes of Iran, Volume I, Tehran, Press and PR expression of the tribes of Iran.
  23. Vassa, S. (2001), Sedentarization of Pastoral Nomads. Available on: <http://www.vassa.net/saloni/nomads.htm>
  24. Xu Y.; Tang B.; Chan E.H.W. (2011), State-led Land Requisition and Transformation of Rural Villages non transitional China. Habitat International (35), pp 57-65.